

Márkus Mihály

Pápa

1563: a Heidelbergi Káté első négy kiadása*

A könyv eredeti címe: *Catechismus oder Christlicher Unterricht, wie der in Kirchen und Schulen der Churfürstlichen Pfalz getrieben wird.*¹ A címlapon az 1563-as évszám. Az előszó III. („Kegyess”) Frigyes pfalzi választófejedelem nevével jegyzett, a végén a pontos dátum: 1563. január 19., kedd.

Ugyanabban az évben jelent meg (ugyanazzal a dátummal, de részben eltérő betűtípussal és eltérő szedéssel) a második, majd az év (feltehetően) második felében a harmadik német nyelvű kiadás. A harmadik német kiadással egy időben jelent meg az első latin nyelvű változat.

Az 1960-as évek elején, a négyszáz éves jubileumi időszakban német kutatók végezték el az egyes kiadványok részletes szövegtörténeti elemzését, a szövegek részletes egybevetését és összehasonlítását. Néhány apróbb változtatástól eltekintve, egyedül a 80. kérdés-felelet esetében történt igen jelentős módosítás.

---

* Megjelent a *Dunántúli Református Lap* XVII. évf. (2013) 1. számának 55–58. oldalain. Köszönjük a lap szerkesztőségének, hogy Fekete Csaba közvetítése nyomán hozzájárult az írás újraközléséhez. Erre azért is volt szükségünk, mivel Fekete Csaba *Betoldás vagy nem? Káténk maradandó megoldatlansága* című tanulmánya, amelyet Márkus Mihály írása után közlünk, csak úgy érthető, ha az olvasó megismerkedik e korábbi munkával. Márkus Mihály tanulmánya előtt a következő szerkesztői bevezetés áll:

„Az alábbiakban közreadjuk dr. Márkus Mihály ny. püspök, teológiai tanár terjedelmes tanulmányát a Heidelbergi Káté kiadásairól, különös tekintettel a 80. kérdés-feleletre. Ugyanezzel a kérdéssel foglalkozik dr. Huszár Pál főgondnok, a Zsinat világi elnökének írása is. Mint emlékezetes, a Magyarországi Református Egyház Zsinata is foglalkozott ezzel a kérdéssel 2012. május 25-én. A 199/2012. május 25. számú zsinati határozat szövege: 1. A Zsinat köszönetet mond a Heidelbergi Kátét Fordító Bizottságnak a Heidelbergi Káté új szövegváltozatú fordításának elkészítéséért. 2. A Zsinat nem támogatja a Heidelbergi Kátét Fordító Bizottság által a 80. kérdés-feleletben alkalmazott zárójeles megoldást, és úgy határoz, hogy az eddig használatos formában őrzi meg a szöveget. 3. A Zsinat elfogadja, hogy az így elfogadott szöveg a Magyar Református Egyház egységeseen használt szövegű hitvallása legyen. Budapest, 2012. május 25. Dr. Huszár Pál s. k. főgondnok, a Zsinat világi elnöke, Dr. Bölcskei Gusztáv s. k. a Zsinat lelkészi elnöke.”

¹ Az 1577-ben Pápan megjelent első magyar nyelvű kiadástól kezdődően 1876-ig Keresztyén katechizmusként jelent meg. Először az Erdős József-féle fordítás (Lugos 1884) adta címeként a *Heidelbergi Káté* nevet. Ld. *Studia et Acta* V. Budapest 1965, 305–317.

Az eredeti, az első kiadás összesen 128 kérdés-feleletet tartalmazott. A Kátét még nem tagolták „úrnapok”-ra, és az egyes kérdés-feleletek sem kaptak sorszámot. A későbbi sorszámozás szerinti 80. pontnál sem a későbbi kérdés, sem a későbbi felelet nem szerepelt. Vagyis a mostani 79. kérdés-felelet és a mai 81. kérdés-felelet szövege az első kiadásban egymás után következett. Ha ezeket ma egymás után olvassuk, a gondolatmenet teljes, semmi nem „hiányzik” belőle:²

(79. Az eredetiben számozatlan, az I. kiadásban 54–55. lap.)

„Akkor miért nevezi Krisztus a kenyeret az ő testének, és a poharat az ő vérének, illetve az ő vére általi új szövetségnek? Pál apostol pedig miért beszél a Krisztus testével és vérével való közösségről?

Krisztus alapos okkal mondja ezt. Nemcsak tanítani akar minket, hogy lelkünket úgy táplálja megfeszített testével és kiontott vérével az örök életre, ahogyan mi tápláljuk földi testünket kenyérral és borral, hanem ezzel a látható jeggyel és záloggal egészen bizonyossá akar tenni minket, hogy egyrészt a Szentlélek munkája által olyan valóságosan részesedünk az ő testében és vérében, mint amilyen valóságos az, hogy e szent jegyeket az ő halála emlékezetére elfogyasztjuk; másrészt, hogy a Krisztus szenvedése és engedelmsége annyira a miénk, mintha mi magunk szenvedtünk volna el mindent, és mi magunk tettünk volna eleget a bűnért.”

(81. Az eredetiben számozatlan, az I. kiadásban az 55. lap, az előző kérdés közvetlen folytatása.)

„Kik járuljanak az Úr asztalához?

Azok, akik bánkódnak bűneik miatt, ám bíznak abban, hogy Isten bűneiket megbocsátotta, a még meglévő gyengeséget Krisztus szenvedése és halála elfedezte, és igyekeznek a hitüket erősíteni és az életüket megjobbitani. A meg nem térők és a képmutatók viszont ítéletükre esznek és isznak.”

A második kiadásban egy rövidebb „80.” (ekkor még mindig számozatlan) kérdés-felelet jelent meg.

A ma ismert változatot a harmadik kiadásban olvashatjuk. Ulrich Beyer tanulmánya³ nyomán először németül vessük össze a kétféle szöveget! (A tanulmány szövege részben őrzi a német régi-eredetit).

² A Káté szövegét a Zsinat által 2012. május 24-én elfogadott új fordítás szerint idézem (M. M.).

³ Beyer, Ulrich: *Abendmahl und Messe. Sinn und Recht der 80. Frage des Heidelberger Catechismus*. Neukirchener Verlag des Erziehungsvereins, Neukirchen-Vluyn 1965, 14.

<i>II. kiadás</i>	<i>III. kiadás</i>
<p><i>Frag</i> Was is für ein underscheid zwischen dem Abendmahl des Herrn und der Bapstlichen Mess?</p> <p><i>Antwort</i> Das Abendmahl bezeuget uns, dass wir vollkommene Vergebung aller unserer Sünden haben durch das einige Opfer Jesu Christi, so er selbst ein mal am Kreutz vollbracht hat.</p> <p>Die Mess aber lehret, dass die lebendigen und die todten nicht durch das Leiden Christi Vergebung der Sünden haben, es sei denn, dass Christus noch täglich für sie von den Messpriestern geopfert werde: Und ist also die Mess im Grund ein abgöttische Verleugnung des einigen⁴ Opfers und Leidens Jesu Christi.</p>	<p><i>Frag</i> Was is für ein underscheid zwischen dem Abendmahl des Herrn und der Bapstlichen Mess?</p> <p><i>Antwort</i> Das Abendmahl bezeuget uns, dass wir vollkommene Vergebung aller unserer Sünden haben durch das einige Opfer Jesu Christi, so er selbst ein mal am Kreutz vollbracht hat. Und das wir durch den H. Geist Christo werden eingeleibt, der jetzund mit seinen wahren Leib im Himmel zur Rechten des Vaters ist, und daselbst will angebetet werden.</p> <p>Die Mess aber lehret, dass die lebendigen und die todten nicht durch das Leiden Christi Vergebung der Sünden haben, es sei denn, dass Christus noch täglich für sie von den Messpriestern geopfert werde: und dass Christus leiblich unter der Gestalt Brots und Weins sei, und derehalben darin soll angebetet werden.</p> <p>Und ist also die Mess im Grund ein abgöttische Verleugnung des einigen Opfers und Leidens Jesu Christi, und ein vermaledeite Abgötterei.⁵</p>
<i>A szöveg magyar változata. II. kiadás</i>	<i>A szöveg magyar változata. III. kiadás</i>
<p><i>Kérdés</i> Mi a különbség az úrvacsora és a pápista mise között?</p> <p><i>Felelet</i> Az úrvacsora azt tanúsítja, hogy minden bűnünk teljes bocsánatát nyerjük Krisztus egyszeri áldozata által, amint Ő azt egykor a keresztfán elszenvedte.</p> <p>Ezzel szemben a mise azt tanítja, hogy élő és holt Krisztus szenvedése által a bűnbocsánatot el nem nyerheti, csak</p>	<p><i>Kérdés</i> Mi a különbség az úrvacsora és a pápista mise között?</p> <p><i>Felelet</i> Az úrvacsora azt tanúsítja, hogy minden bűnünk teljes bocsánatát nyerjük Krisztus egyszeri áldozata által, amint ő azt egykor a keresztfán elszenvedte.</p> <p>És hogy a Szentlélek minket a Krisztusba olt, aki most valóságos teste szerint a mennyben, az Atya jobbján van, és azt akarja, hogy őt ott imádjuk.</p> <p>Ezzel szemben a mise azt tanítja, hogy élő és holt Krisztus szenvedése által a bűnbocsánatot el nem nyerheti,</p>

⁴ Az újabb német kiadásokban *einig* helyett *einzig* áll.

⁵ A latin szövegben: *in missa autem negatur* [...]. Tendenciózus fordítás? Beyer, Ulrich: *i. m.* 16.

<p>ha a misemondó papok által Krisztus naponta értük megáldoztatik.</p> <p>A mise így alapját tekintve bálványozó megtagadása Jézus Krisztus egyetlen áldozatának és szenvedésének.</p>	<p>csak ha a misemondó papok által Krisztus naponta értük megáldoztatik – és hogy Krisztus testileg van jelen a kenyér és a bor színe alatt, és ezért ezekben kell őt imádni.</p> <p>A mise így alapját tekintve nem más, mint megtagadása Jézus Krisztus egyetlen áldozatának és szenvedésének, és kárhozatos bálványimádás.⁶</p>
---	---

Victor János budapesti teológiai professzor a *Heidelbergi Káté története* című tanulmányában röviden összefoglalta a Káté keletkezésének legfontosabb mozzanatait. A pfalzi tartományban csak az 1540-es években kezdődött el a reformáció. III. (Kegyess) Frigyes a lutheri irányt határozott helvét-svájci irányúra változtatta. Ennek segítésére új istentiszteleti rendtartást készített, amelyben az igehirdetés és az imádság voltak az istentisztelet részei. A teljes állami és vallási egység megteremtésére tudósaival egy pontos és világos hitvallást készített. Ez a hitvallás volt a Heidelbergi Káté.

A Káté elkészítését a fejedelem a heidelbergi egyetem tudós tanáira bízta ennek megszövegezését, ezek közül is különösen két ifjú tudósra. Ezek voltak: Ursinus Zakariás, Melanchthon Fülöp tudós tanítványa (1534–1583) és Olevianus Gáspár (1536–1587), aki Kálvinnak volt tanítványa és egyben a fejedelem udvari papja. Rajtuk kívül a többi professzor és a prédikátorok közül is számosan vettek részt a munka elkészítésében. A munka mégis olyan egységes, kerek egészzé lett, mintha egyetlen ember szövegezte volna meg.

1562 végére már készen volt a megállapított szöveg. Akkor a fejedelem zsinatot hívott egybe Heidelbergbe, amelyikre a professzorokon kívül meghívta az egész fejedelemség szuperintendenseit (püspökeit, főlelkészeit). A zsinaton maga a fejedelem mutatta be az elkészített hitvallási iratot. A zsinat tagjai nyolcnapos tanácskozás után teljes egyetértéssel elfogadták azt. Egységes álláspontjuk kifejezésére a zsinat végén közösen vettek úrvacsorát.⁷

Nagy Barna sárospataki professzor 1965-ben megjelent tanulmánya az akkori újabb kiadások ismeretében árnyaltabban fogalmazott:

„A hagyományos felfogás eddig az volt, hogy a káté tartalmilag főleg Ursinus műve, de végleges német szövegezése Olevianusnak köszönhető. A mai kutatás arra az eredményre jutott, hogy a káté megalkotásában

⁶ A tervezett új fordítás szövege: „A mise így alapját tekintve megtagadja Jézus Krisztus egyszere áldozatát és szenvedését (és ezért kárhozatos bálványimádás).” A dőlt betűs kifejezéshez a fordítók közössége szótöbbséggel lábjegyzetet illesztett: „A kifejezést csak a történelmi hűség kedvéért hagytuk a szövegben. Amit a XVI. században a Káté szerzői jónak láttak, azt ma már – mint római katolikus hittestvéreinket bántó kitélt – nem használjuk.”

⁷ I. A Heidelbergi Káté. II. A Második Helvét Hitvallás. A Magyarországi Református Egyház hitvallási iratai. Református Egyetemes Konvent Sajtóosztálya, Budapest 1954, 9–10.

az oroszlánrész valóban Ursinusé, ellenben a nagy jelentőségű végleges megszövegezés semmiképpen nem tulajdonítható Olevianusnak, mert ő csak egyik tagja volt egy szélesebb körű munkatársi gárdának. A Heidelbergi Káté végleges szövegének a kialakulása olyan közösségi együttműködés eredménye, amelynek személyi összetétele és e személyek részvételének mértéke koránt sincs maradéktalanul tisztázva.

Új színekben bontakozik ki előttünk III. Frigyes pfalzi választófejedelemnek, a *Káté apjának* tevékeny tartalmi közreműködése is, aki méltán nevezte annyiszor *az én kátémnak* ezt a művet, amelynek nemcsak létrejötté, hanem az egész bibliai bizonyítóanyagának összeállítása is az ő ösztönzéséből támadt".⁸

Nagy Barna idézett tanulmánya még rámutatott egy fontos szempontra:

„A Heidelbergi Káté az eddig sejtettnél sokkal nagyobb mértékben állt ugyanannak a Bézának a közvetlen ihletése alatt, akinek a nagyobbik hitvallását a mi atyáink az 1562/63-i tarcal-tordai zsinaton csekély átalakítással a maguk hitvallásaként fogadtak el.”⁹

A Káté 1563 januárjában megjelent első kiadása tehát összesen 128 kérdés-feleletet tartalmazott. A 80. teljes egészében hiányzott belőle.¹⁰ Hogyan került bele a későbbi kiadásokba?

Ulrich Beyer már idézett tanulmánya (ld. 3. jegyzet) az eredeti forrásból idézte a választ. A II. német kiadás utolsó lapján ez a német szöveg olvasható (a tanulmányba bemásolt idézet részben őrzi az egykori kiadás helyesírását):

„An den Christlichen Leser. Was im ersten truck übersehen, als fürnemlich folio 55 ist jetztunder aus befelch Churfürstlicher Gnaden addiert worden: 1563.”¹¹

⁸ Nagy Barna: A Heidelbergi Káté jelentkezése, története és kiadásai Magyarországon. In: Bartha Tibor (szerk.): *A Heidelbergi Káté története Magyarországon*. Tanulmányok a Magyarországi Református Egyház négyszázéves történetéből, I. A Magyarországi Református Egyház Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest 1965, 19–20. Melyik lehetett a „végleges” szöveg? A tanulmány erre a kérdésre nem tért ki.

⁹ Nagy Barna: *i. m.* 20. A csatlakozó jegyzet a kérdés részletes irodalmát is ismereti.

¹⁰ Az első kiadás egyetlen ismert példánya a bécsi egyetem könyvtárában található. A történeti kutatás úgy tudja, hogy III. Frigyes fejedelem később összegyűjtette a Káté I. német kiadásának példányaait. Ezt az egyetlen példányt II. Miksa császár kapta. Ld. Vladár Gábor: Pro és kontra: kárhuzatos bálványimádás. In: *Dunántúli Református Lap* XVI. (2012/3), 51. Így ez a példány elkerülte a visszahívást. Az 55. lap mellé egy későbbi kéz beragasztott lapon és kézírással pótolta a harmadik kiadás szövege alapján „hiányzó”-nak ítélt kérdés-feleletet.

¹¹ A nyelvtanilag hiányos mondat fordítása több értelmezést is lehetővé tesz. A hiányosságot őrzeni akaró változat: „A keresztyén olvasóhoz. Ami az első kiadás áttekintésekor, különösen az 55. lapon, most a választófejedelem Őkegyelmessége parancsára kiegészítettett.” Beyer, Ulrich: *i. m.* 15. Ugyanitt írta a szerző: „Diese

„In prima editione germanica ommissa erat questio de discrimine coenae et missae pontificiae. Admonitus a me Princeps voluit in secunda editione germanica et prima latina addi.”¹²

Magyarul: „Az első német kiadásban az úrvacsora és a főpapi mise közötti különbség kérdése mellőztetett. Figyelmeztetésem nyomán a fejedelem a második német és az első latin kiadásban hozzá adatta.”

A két egykorú forrás az értelmezésüktől függően vagy feszültségben áll egymással, vagy kiegészíti egymást. A II. kiadás nyomtatott szövege a fejedelem parancsára hivatkozott. Olevianus megírta egykori tanítómesterének, Kálvinnak: a fejedelem „admonitus a me” – az én kérésemre, általam intve, tőlem figyelmeztetve – cselekedett.

Ugyanakkor mindkét szöveg és mindkét értelmezés megerősíti az alaptényt: a később 80.-nak számozott kérdés nem szerepelt az első kiadásban. Az első kiadás előkészítésében testületi állásfoglalások, „nyolc napos tanácskozás” emlékét őrzik a források. Ilyen eljárásra nem találtam utalást a második és a harmadik kiadás belső megváltoztatásánál. Vajon a káté szövegében az első kiadásnál „kisebbségben maradt” vélemény(ek) nyertek volna „mégis” polgárjogot? A harmadik német és az első latin kiadást követően, 1563 novemberében ismét összehívták Pfalz egyházi vezetőit, akik – úgymond – elfogadták a módosított szöveget. Bólintás a fejedelem döntésére?

A négyszáz éves jubileum alkalmával más megközelítésből is vizsgálták a Kátét. Walter Hennis professzor könyvének címe: *Der Heidelberger Katechismus im konfessionpolitischen Kraftespiel seiner Frühzeit – A Heidelbergi Káté saját korai történetének felekezetpolitikai erőjátékában*). Vagyis a kutató nem teológiai megfontolásokat, hanem felekezetpolitikai szempontokat fedezett fel. A könyv alcíme további kérdéseket vet fel: *Historisch-bibliographische Einführung der ersten vollstandigen deutschen Fassung, der sogenannten 3. Auflage von 1563 und der dazugehörigen lateinische Fassung – Az első teljes német szövegváltozat, az 1563. évi úgynevezett 3. kiadás és az ahhoz tartozó latin szövegváltozat történet-bibliográfiai bevezetése*.¹³

A tanulmány a fentebb már idézett szövegváltozatokat az eredeti szöveg montírozott bemásolásával idézi. Ugyanarra a következtetésre jutott, hogy a

---

schwerwiegende Erweiterung der sonst fertigen Katechismus [...]” (Az egyébként kész Káténak ez a nyomatékos kiegészítése [...]). Uo.

¹² Ulrich Beyer idézett tanulmányának 16. lapján idézte a levelet a CR. XIX. Sp 684. alapján. A levél egésze külön tanulmányt érdemelne. Kálvin az 1563 augusztusában megjelent Jeremiás kommentár előszavában reflektált a küldeményre. A részletek vitatása helyett saját úrvacsoratanának összefoglalását adta. Ld. CR XLVIII., CO XX. 3896., 72. és következő hasábok; 1879.

¹³ Hennis, Walter: *Der Heidelberger Katechismus im konfessionpolitischen Kraftespiel seiner Frühzeit. Historisch-bibliographische Einführung der ersten vollstandigen deutschen Fassung, der sogenannten 3. Auflage von 1563 und der dazugehörigen lateinische Fassung*. Theologische Verlag, Zürich 1961.

(későbbi számozott) 80. kérdés-felelet teljes egészében hiányzott az első kiadásból.¹⁴ A 36. kérdés-feleletből is hiányzik néhány (értelmezést módosító) kifejezés. A tanulmány ugyanúgy hivatkozik Olevianus Kálvinhoz írt levelére.

Ulrich Beyer tanulmánya „meglepő betoldás”-nak tartja a „Zsinat által a közelmúltban elfogadott Káté” szövegében az ismételt bővítést.¹⁵ Az eredeti nyomtatványok részletes vizsgálata nyomán megállapítja, hogy a második kiadás lényegében javított utánnyomás csupán: mind a betűtípusa, mind a szedése azonos az elsőével. A harmadik változat tekinthető igazán új kiadásnak. Ulrich Beyer többször hivatkozott tanulmánya J. L. Ewald véleményét idézi: „A 80. kérdés a tévedés és a türelmetlenség non plus ultrája.” Majd részletesen elemzi a Trienti Zsinat XXII. ülésén elfogadott tanítást a mise lényegéről, amely markánsan eltér a 80. kérdésben megfogalmazott „katolikus tanítástól”.¹⁶

A 36. kérdés néhány szavának betoldása, és a 80. kérdés két részletben történt beillesztése ügyében a kortársak Olevianusra gondoltak. 1570-ben volt Heidelbergben egy „viharos” zsinat, amelyről a források kevés részletet őriztek meg. III. (Kegyes) Frigyes fejedelem halálát követően (1576 novembere), fia, I. Lajos választófejedelem eltiltotta Olevianust az írástól és a tanítástól, kitiltotta az iskolából, de megtiltotta neki a város elhagyását is. A döntés részletes indokolásáról csak feltételezéseink vannak.¹⁷

A 80. kérdés-felelet az évszázadok során sorozatos viharokat gerjesztett Pfalz tartományában. Végül a szigorú katolikus Károly Fülöp pfalzi választófejedelem 1719. április 24-én kelt rendeletében tiltotta meg fejedelemsége egész területén a Heidelbergi Káté további használatát.¹⁸

W. Hollweg ezt a kérdést teszi fel tanulmánya végén:

„Vajon Olevianus Gáspár átdolgozta-e a Heidelbergi Káté német szövegét? A feleletünk: nem. Hogy ki volt az átdolgozó? Ezt a mai napig sem tudjuk. Talán egyéb olyan dokumentumok, amelyeket jelenleg nem ismerünk, majd erre is fényt derítenek.”¹⁹

Az erdélyi kiadványok (szövegüket Tavaszgy Sándor professzor gondozta) már az 1980-as évek óta elhagyták a 80. felelet legvégét. Nem lett belőle „egy-

¹⁴ „Frage 80. fehlt in der ersten Auflage 1563 völlig.” Hennis, Walter: *i. m.* 24., 22. lábj.

¹⁵ „[...] überraschende Einschub in den von den Synode bereits verabschiedeten Katechismus.” Beyer, Ulrich: *i. m.* 17.

¹⁶ Uo. 26–27. U. Beyer részletesen elemezte a szöveget és több szerzőre is hivatkozva vetette fel, hogy a 80. feleletben megfogalmazott „katolikus” álláspont a Trienti Zsinatot megelőző állapotot idézi. A kérdés még szakavatott kutatóját várja.

¹⁷ Hollweg, Walter: *Neue Untersuchungen zur Geschichte und Lehre des Heidelberger Katechismus*. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn 1961, 151–152.

¹⁸ Beyer, Ulrich: *i. m.* 31–32.

¹⁹ Hollweg, Walter: *i. m.* 152. Ugyanott a kapcsolódó jegyzetben részletesen tudósít azokról a támadásokról és gúnyolódó kitételekről, amelyek Olevianust a kortársak részéről érték.

házzakadás”, de még csak országos vita sem. Török István debreceni professzor már mintegy két évtizede megfogalmazta:

„A 80. kérdés indulatos toldalékát mindenképpen túlzásnak tarjuk, és semmi esetre sem vállalhatjuk.”²⁰

A fenti művek és idézetek csak ízelítőt szeretnének adni az 1960-as évek, a négyszáz éves jubileum alkalmával megjelent német nyelvű művekből és az azokban megfogalmazott gondolatokból. A kérdés holland és angol irodalma is számottevő. A hazai hivatkozás pedig legjobbaink véleményét jelzi.

Tény, hogy a Heidelbergi Káté első, 1563 januárjában megjelent német szövege összesen 128 kérdés-feleletet tartalmazott, és a mai 80. kérdés-felelet teljesen hiányzott belőle.

Tény, hogy a második kiadásban alig néhány egyéb bővítmény jelent meg. Az utószó azonban felhívta a figyelmet az új 80.-ra, amelyet – úgymond – a fejedelem tétetett hozzá.

Tény, hogy a harmadik német kiadás több lényeges változtatást tartalmazott. A vele egyidejűleg megjelent latin változat számos további stílári és számos teológiai megfogalmazás tekintetében eltért a némettől. Nem tekinthető egyszerűen „fordítás”-nak: részben átdolgozása, részben értelmezése a német szövegnek.

Tény, hogy amikor Olevianus megküldte a latin változatot Kálvinnak, a fejedelem véleményformálásában (véleményváltoztatásában) némi részt önmagának is tulajdonított.

Tény, hogy az első kiadás – tisztes tanácskozást követően – testületi döntésként került elfogadásra. Az elfogadást közös úrvacsoravétel követte.

Tény, hogy az 1563. évi következő két német és egy latin szöveg esetében ilyesminek a nyomát sem találjuk a történeti kutatásban.

Tény, hogy a 80. felelet utolsó részét – a Káté teljességétől eltérően – egyetlen bibliai idézet sem támogatja.

Tény, hogy a Huszár Dávid-féle első fordítás (Pápa, 1577) általában is és a 80. kérdés-felelet tekintetében is a latin szöveget követte. Nyomában a régi fordítások is ugyanezt tették.

Tény, hogy Tavaszty Sándor és Török István professzorok intése eddig „pusztába kiáltott szó” maradt.

Eldöntendő kérdés, hogy egy református hitvallási iratnak kell-e azt tartalmaznia, amit a római katolikus egyház nem tanít, nem tagad és nem hisz?

Eldöntendő kérdés, hogy az I. német kiadást, vagy a harmadikat, vagy a vele egyidős latin változatot tekintjük-e „a” Heidelbergi Káté eredeti szövegének?

---

²⁰ Török István: Indulatos betoldás. In: *Reformátusok Lapja* (1992/26), 3. Gondolkodó és cselekvő hit – a Heidelbergi Káté 80. kérdéséről. In: *Református Tiszántúl* I. (1993/33), 4.

Eldöntendő kérdés, hogy jó-e a mi (Magyar) Református Egyházunk közösségének, ha bizonyítottan „fejedelmi parancs” szabja meg – ha csak egy pontban is –, hogy mit hiszünk?

Eldöntendő kérdés, hogy a részben stiláris, de részben jelentős teológiai eltérések láttán a német szöveget, a latin szöveget, vagy a kettő lehetőleg szinkronba hozott szövegét tekintjük-e a hiteles alapszövegnek?

Eldöntendő kérdés, hogy a közösségi döntés útján elfogadott szöveget tekintjük-e a hitvallásunk alapszövegének?

Eldöntendő kérdés, hogy bizonytalan eredetű módosításoknak van-e helye a hitünket meghatározó hitvallási szövegben?

Eldöntendő kérdés, hogy – miközben a Heidelbergi Káté minden feleletét bibliai idézet erősíti –, a bibliai idézettel alá nem támasztott tételnek van-e helye a református hitvallásban?

Eldöntendő kérdés, hogy a huszadik század kiemelkedő magyar dogmatika és etika professzorainak véleményére figyelünk-e, vagy nem foglalkozunk ezzel?

Eldöntendő kérdés, hogy ragaszkodni akarunk-e a régiek és vitatható szöveg alapján készített fordításához, vagy van hitbeli bátorságunk azon változtatni és a bizonyítottan első, eredeti német kiadást vállalni?